

VARGA NORBERT

A kettős állampolgárság kapcsán felmerülő dogmatikai kérdések a dualizmus közjogában

A kettős állampolgárság megítélése az egyik legvitatottabb része volt a magyar közjognak. Különösen igaz ez, ha figyelembe vesszük a dualista állam közjogi konstrukcióját. Leginkább az osztrák-magyar kettős állampolgárság kialakulásának a lehetősége jelentett veszélyt a magyar állam szuverenitásra az összbirodalmi gondolkodás és szemléletmód elterjedése mellett. Nem jelentett kevésbé kisebb problémát a horvát-magyar állampolgárság közjogi megítélése sem.

Jelen tanulmányommal tiszteletemet és köszönetemet szeretném kifejezni Ruzsoly József egyetemi tanáromnak, aki jogi tanulmányaim kezdetétől figyelemmel kísérte tudományos pályafutásomat. Legyen ez a pár sor hálám legőszintébb megnyilvánulásának jele, és egyben tisztelegés Professzor Úr tudományos munkássága előtt.

Az államok meghatározták az állampolgárság megszerzésének és elvesztésének szabályait, amelynek következtében kialakulhatott a kettős vagy többes állampolgárság. Minden állam elismerte, hogy e szabályok megállapítása a szuverén, a belső hatalom számára fenntartott terület. Ez gyakran a honosságra vonatkozó szabályok összeütközéséhez vezetett, amely kollízió lehetett pozitív vagy negatív tartalmú.

Kettős vagy többes állampolgárságról akkor beszélhetünk, ha egy személynek ugyanabban az időpontban két vagy több állampolgársága van, két vagy több állam is saját polgárának tekinti. Történelmileg is helytálló Fűrész Klára megállapítása, miszerint az államok tudatosan törekednek arra, hogy ezt a helyzetet elkerüljék, vagy az ebből a szituációból eredő problémákat kiküszöböljék.¹

A kettős állampolgárság kérdése Bajáki szerint elkerülhetetlenül jelen lesz mindaddig, míg keletkezésének jogi lehetőségeit meg nem szüntetik. A szuverenitásból következő, hogy minden állam maga határozhatta meg az állampolgársági jog szabályait. Egy állam nem írhatta elő egy másiknak, hogy miként szabályozza a megszerzés és az elvesztés feltételeit.² Fűrész a jogintézmény eredetére hívta fel a figyelmet, hiszen történetileg az állampolgársági szabályokat a szuverén állami hatalom határozhatta meg. Az

¹ FÜRÉSZ Klára: *Az állampolgárság*. In: Kukorelli István (szerk.): *Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények*. Osiris, Budapest, 2007. 263.

² BAJÁKI Veronika: *Az állampolgárság*. In: Schmidt Péter (szerk.): *Magyar alkotmányjog*. BM Tanulmány és Propaganda Csoportfőnökség, Budapest, 1976. 146. Az állampolgársági szabályok meghatározásánál Kállai is a szuverenitás jelentőségét hangsúlyozza. Ebből a szempontból irrelevánsnak tartotta az „egyen esetleges másik (sokadik)” állampolgárságát. KÁLLAI Gábor: *A közjog alapjai*. Új Mandátum, Budapest, 2005. 114.

állampolgárság szabályozása szerint „az állami szuverenitás közvetlen megnyilvánulása” volt.³

A szuverenitás legfőbb kritériumainak Királyfi a korlátlanyságot, az oszthatatlanságot és a kizárólagosságot tartotta. Egyet értett Concha azon véleményével, hogy az egyik állam törekvése kizárhatta más országok akaratát, amely érintette a területi és a személyi felségjog kérdését.⁴ Egy állampolgár *de jure* csak egy állam fennhatóság alatt állhatott. A területiális és perszonális felségjog egymás mellett teljes mértékben nem érvényesülhetett. Ez kizárta volna az egyik állami akarat tényleges megvalósulásának lehetőségét. A perszonális felségjog volt az állami impérium alanya, az állampolgárság pedig a tárgya. Az állampolgárság a szuverenitás egyik megtestesítője volt, amely a hatalom sajátosságait tükrözte vissza. Az államhatalom, mint feltétlen és kizárólagos intézmény jelenik meg, ezért Királyfi szerint az állampolgársági szabályokat is hasonló elvek szerint kell szabályozni. „Az állampolgárság kizárólagossága tehát szükségszerűleg következik az államhatalomnak, mint souverain hatalomnak kizárólagosságából.”⁵ Ezért kijelenthető, hogy az állampolgárság exkluzív jellegű volt, amely kizárta egy személy felett más állami hatalom érvényesülését. Ez fejezte ki leginkább az állampolgársági jog inkompatibilitását. A többes állampolgárságot jogilag nem lehetett elismerni, amelyet a jogok és a kötelezettségek rendszere is alátámasztott. Kérdésként merült fel, hogy mit is jelentett az állampolgárság kizárólagossága? Abban az esetben, ha egy személy két állampolgársággal rendelkezett, akkor egymással össze nem férő jogok és kötelezettségek terhelhették. Ha ezen jogokat és kötelezettségeket abszolút jogokként fogjuk fel, akkor érthető, hogy két ilyen abszolút jelleggel rendelkező jog vagy kötelezettség egymással nem fér össze. Ebből a kollízióból csak az egyik abszolút jog vagy kötelezettség kerülhet ki győztesen.

Királyfi szerint a többes állampolgárság nem csak az alapjogok tekintetében vezethetett összeütközésekhez, hanem a büntetőjog és a magánjog esetében is. Ebben az esetben döntő jelentőséggel bírt az illető állampolgári státusza. Ebből kiindulva a jogbiztonság egyik fontos követelménye volt, hogy az állampolgárság tisztázott legyen. A többes állampolgárság esetén fennáll annak a veszélye, hogy az egyik állam hatósága eltérően állapítja meg az állampolgárság tartalmát. Ez visszaélésekre teremtett volna lehetőséget, hiszen az illető érdekeinek megfelelően válogathatott volna állampolgársága között. Az „állampolgári kötelék jogi természete és etikai jellege, valamint az állampolgárság gyakorlati szerepe, a jogi forgalomban való rendeltetése egyaránt a kizárólagosság ismervét tüntetik fel e jogviszony legfőbb kritériumának, és így a kizárólagosság elvének kell az állampolgárság szabályozásánál kiindulni pontul szolgálnia.”⁶

A magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló törvényjavaslat részletes vitája során Veszter Imre kifogást emelt a kettős vagy többes állampolgárság

³ FÜRÉSZ, 2007. 263.

⁴ CONCHA Győző: *Politika. Alkotmánytan.* 1. köt. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1907. 260. Vö. KIRÁLYFI Árpád: *A magyar állampolgárság kizárólagossága.* In: Angyal Pál et. al.: Ünnepi dolgozatok Concha Győző egyetemi tanársága negyvenéves emlékére. Franklin, Budapest, 1912. 176.

⁵ Uo. 177.

⁶ Ez azt jelentette, hogy a törvényhozóknak figyelemmel kellett lenniük az állampolgárság szabályainak elfogadásánál arra, hogy a megszerzés és az elvesztés eseteit és feltételeit úgy határozzák meg, hogy azzal ne segítsék elő a többes állampolgárság kialakulását. Uo. 179. Ulbrich is ismertetette a magyar állampolgárság megszerzésének eseteit. ULBRICH, Joseph: *Lehrbuch des Oesterreichischen Staatsrechts.* Verlag von Theodor Hofmann, Berlin, 1883. 120.

kérdését feszegető első szakasszal kapcsolatban.⁷ Szerinte a javaslat megengedte, vagy legalább is nem zárta ki ennek a lehetőségét, amelyet azért nem lehetett elfogadni, mert a politikai jogok és kötelezettségek tekintetében visszaélésekre teremthet lehetőséget. „A kettős állampolgárság esetén, ha két állam egymással háborúba keveredik, akkor a kettős állampolgár baj és veszedelem nélkül állampolgári hűségének egyik állam irányában sem felelhet meg. Ha velünk harcol, és az ellenség megfoghatja, mint hazaárulót ott akasztják föl, ha pedig ellenünk fordítja fegyverét, itt lövik föbe, pedig mindkét esetben csupán állampolgári kötelességét teljesíti.”⁸ A kettős állampolgárság a katonai kötelezettség kijátszásának eszköze is lehetett volna.

A kettős állampolgárság a magánjog terén is igen súlyos következményekkel járhatott. Ha egy magyar állampolgár, aki egyszersmind osztrák állampolgár volt és törvényes házasságot kötött Ausztriában, a házasságból származó gyermek törvénytelennek minősült volna Magyarországon. A képviselő egy másik esetet is nevesített. Ha a kettős állampolgárságú személy Ausztriában végrendelkezett és ott is halt volna meg, akkor az osztrák törvényeket kellett volna alkalmazni. „Szóval, alig van kérdés a magánjog terén, a melyből a kettős állampolgárság korlátlan megtartása mellett a legkülönbözőbb, legszövevényesebb bonyodalmak ne keletkezhetnének.”⁹

Nem lehetett a magyar jogi normáktól függővé tenni, hogy egy idegen állam egy magyar honpolgárt a saját kötelékébe felvegyen, „mert mi más államnak törvényt nem szabhatunk: minél fogva azt, hogy a magyar állampolgár egyuttal más államnak polgára ne lehessen, ily mereven ki sem mondhatjuk.”¹⁰ Ennek ellenére a képviselő szerint ragaszkodni kell a magyar állampolgárság kizárólagosságának eszméjéhez, és törekedni kell, hogy az ebből származó negatív következményeket minimálisra csökkentsék. Ezt úgy lehet elérni, hogy az az állampolgár, aki más ország kötelékébe lép, elveszíti magyar honosságát. Annak a személynek, aki magyar állampolgár akar lenni, igazolnia kell, hogy elbocsátották. Abban az esetben, ha az adott ország nem ismeri az elbocsátás jogintézményét, a magyar állampolgársági esküben meg kellene megfogadni, hogy magyar honpolgárként nem gyakorolja a korábbi állampolgárságából eredő jogait.¹¹

Hoffmann Pál szerint helyes, hogy a javaslat elején rögzítették a magyar állampolgárság egységét és oszthatatlanságát. Szerinte ezt nem az állampolgárság elvesztésénél kellene szabályozni. „Nemcsak arról van itt szó, hogy ki veszíti el a jövőben, hanem arról is, hogy ki tekinthető ezen törvény értelmében ma is állampolgárnak.”¹² A törvényjavaslat életbelépése nem csak a kialakuló többes állampolgárságot érintette, hanem a már meglévő kettős állampolgárságot viselő személyeknek is el kellett volna számolni-

⁷ CSIZMADIA Andor: *A magyar állampolgársági jog fejlődése*. Állam- és Közigazgatás, 1969. XIX. évf. 12. sz. 1084.

⁸ Veszter külön kiemelte az orosz, a szerb, az osztrák vagy a német állampolgársággal való halmozás lehetőségét. Véleménye szerint előfordulhat, hogy az állampolgár egy napon választ országgyűlési képviselőt Pozsonyban és Bécsben. A képviselő beszédét Madarász József szakította meg indulatos közbekiabálással. P. SZATHMÁRY Károly (szerk.): *Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója*. VII. köt. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társulat, Budapest, 1880. (továbbiakban: KN. 1879. VII.) 290.

⁹ A képviselő külön nevesítette a katonai kötelezettség kijátszásának lehetőségét. KN. 1879. VII. 290.

¹⁰ Veszter szerint nem lehetett elvárni, hogy az államok ezeket az elveket saját honosítási szabályainak megalkotásánál figyelembe vegyék. KN. 1879. VII. 291.

¹¹ A képviselő visszavonta a különvéleményben tett javaslatait, mert szerinte ezek a módosítások nem az 1. § rendelkezéseit érintették. Erre reagálva Ormay Károly is elállt a bejelentett felszólalásától. KN. 1879. VII. 291.

¹² Hoffmann nem értett egyet Veszter Imre hozzászólásával, miszerint e témára majd az állampolgárság elvesztése kapcsán kell visszatérni. KN. 1879. VII. 291. Vö. Veszter Imre javaslata: KN. 1879. VII. 290–291.

uk, hogy melyiket kívánják fenntartani. Már az első szakaszban rögzíteni kell a magyar állampolgárság egységességének az elvét. Véleménye szerint támogatni kell a magyar állampolgárság inkompatibilitását. A képviselő külön kiemelte, hogy Ausztriát nem tekintik idegen államnak. „Ennek az igazolása fekszik azon kapcsolatban, mely Magyarország és ő Felsége többi országai és tartományai között fenforog és a mely kültekintetben, nemzetközileg egységes vezérletben nyilvánul” meg.¹³

Tisza Kálmán szerint ezt csak úgy lehetne elérni, ha a nemzetközi szerződésekbe vagy a nemzetközi jog tételei közé felvennék. Véleménye szerint, ha a magyar állam ezt az elvet érvényre juttatná, akkor hátrányosabb helyzetbe került volna más államokkal szemben. A legtöbb államban nem követelték meg az elbocsátást a honosság megszerzését megelőzően.¹⁴

A honosítási bizottság előadója szintén az eredeti javaslat szövegét vélte helyesnek, mert „a magyar parlament ezen alkotásával az egész civilisált Európa, vagy az egész civilisált világ államai egyöntetű törvényt hoznának, nem volnék ellene a módosítványnak. De hiába hozunk mi ilyen exclusiv törvényt, ha más államokat nem kötelezhetünk annak megfelelő törvény hozására, az intézkedés mindig csak félszeg lesz.”¹⁵ Az ilyen tartalmú törvény meghozatalát sem gazdasági, sem pedig demográfiai szempontok nem indokolták.¹⁶

E felszólalásokat követően Veszter Imre a kettős állampolgársággal kapcsolatban megjegyezte, hogy az ezzel járó bonyodalmakat nem lehetett teljesen kizárni, de törekedni kellett azok csökkentésére. Ezért indítványozta, hogy a 8. § elé iktassák be a következő rendelkezést: hogy a magyar állampolgárok közé csak azt a külföldit vegyék fel, aki igazolja elbocsátását.¹⁷ Külön kiemelte beszédében, hogy amennyiben az illető állam törvényei szerint ez lehetséges. Voltak olyan európai államok, amelyek ezt a jogintézmény nem ismerték, így nem lehetett szabadulni az adott ország állampolgársági kötelékéből.

A miniszterelnök nem értett egyet e véleménnyel, mert szerinte egyetlen államra nézve sem jelent előnyt a kettős állampolgárság intézménye. A speciális magyar viszonyok ezt feltétlenül alátámasztották, mert „míg talán compatibilis lehet a német állampolgárság az olasz állampolgársággal, tagadom: hogy orosz alattvalói minőség compatibilis volna a magyarral.”¹⁸

A kettős állampolgárság ügyében szólalt fel Irányi Dániel is, aki nem értett egyet a Veszter Imre által elmondottakkal, miszerint csak azokat az idegeneket lehetett volna honosítani, akiket elbocsátottak. „Vannak kötelezettségei, azon kötelezettségeket csak is azon állam követelheti tőle, a melyek területén lakik, a hol van; de hogy egy más állam

¹³ A képviselő szerint a középkor „magánjogias” felfogásának volt a következménye, hogy idegen alattvaló magyar állampolgár lehetett. Az 1. § kapcsán a következőket javasolta, hogy rögzítsék, hogy az „idegen államhoz csatoló alattvalói viszony a magyar állampolgári minőséggel össze nem fér.” KN. 1879. VII. 291.

¹⁴ A miniszterelnök az eredeti szöveg elfogadását javasolta. A politikai menekültek helyzetét külön kivételként nevesítette. KN. 1879. VII. 292.

¹⁵ A hadkötelezettséggel kapcsolatos aggályokat a törvényjavaslat 31. §-ában rögzített szabályokkal vélte kiküszöbölhetőnek. KN. 1879. VII. 292.

¹⁶ Ugyanezek elvek érvényesülését figyelhetjük meg a 19. századi francia állampolgársági jog alakulásánál. VARGA Norbert: *The Most Important Regulation of the Citizenship Law in the Late 18th and the 19th Centuries in France*. In: Stipta István (szerk.): Miskolc, Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolcien-sium, VI/2. Bíbor Kiadó, 2005. 353–370.

¹⁷ A képviselő kiemelte a kettős állampolgárság által keletkezett problémákat a magánjog egyes területén. KN. 1879. VII. 316. Veszter korábbi hozzászólása: KN. 1879. VII. 290–291.

¹⁸ KN. 1879. VII. 316–317. Vö. Tisza Kálmán javaslata: KN. 1879. VII. 292.

az ő előbbi kötelezettségét számba vegye, vajjon teljesítette-e előbb azon kötelezettségeket, melyekkel előbbi hazája iránt tartozott, arra én nem tartom Magyarországot, vagy más államot kötelezettnek.”¹⁹ Előfordulhat, hogy nem lehet befogadni a menekülteket, akik hazájukba nem térhettek vissza, mert nem bocsátották el őket. A védkötelezettség elmulasztását sem lehet a vétségek közé sorolni és nem lehet miatta az illető személyt kiadatni.²⁰ Szerinte ezt eredményezné Veszter képviselő indítványa, amelyet ily módon nem tartott elfogadhatónak.

A kettős állampolgárság megakadályozásával összefüggésbe hozták a távollét intézményét. Hegyessy Márton megjegyezte, hogy a kettős állampolgárság kiküszöbölésének indokaként nem lehet elfogadni a távollét bevezetését. Szerinte olyan kevesen vagyunk – Széchenyi István szavait idézte, – hogy „még az apagyilkosnak is meg kell kegyelmezni csakhogy ne fogyjon a magyar ember, de hát mi mesterséges indokot keresünk arra, hogy mentül inkább fogyasszuk magunkat.”²¹ Ezért ezt egyáltalán nem tartotta megvalósíthatónak.²² Csak akkor lehetne elfogadni az előző képviselők érvelését, ha az illető magyar állampolgár más állampolgárságot szerzett. A javaslat szerint előfordulhatott volna, hogy valaki úgy veszítené el a magyar honosságát, hogy más állampolgárságot nem szerezne, így hontalan lenne.

Molnár Aladár kifogásolta a kettős állampolgárság bevezetését, mert szerinte nem lenne előnyös egyetlen állam számára sem. Előfordulhatott volna olyan eset, hogy bizonyos országokban nem kívánják meg az állampolgárság megszerzéséhez a tíz éves tartózkodást. Ilyenkor nem léphetne érvénybe a távollétre vonatkozó szabály, amelynek következtében az illetőnek két állampolgársága lenne.²³

Az igazságügyminiszter a kiköltözés megakadályozását vagy korlátozását csak olyan keretek között tartotta volna elfogadhatónak, amelyet az állam érdeke feltétlenül megkívánt. Szilágyi Dezső szerint itt nem „arról van szó, hogy két állampolgárságnak egy személyben való egyesítését meggátoljuk, hanem arról van szó, hogy a két állampolgárságnak az illető akaratával való egyesítése legyen kizárva.”²⁴

Véleménye szerint a kettős állampolgárság két ok miatt keletkezhet. Egyrészt a törvények különbözősége miatt, hiszen az egyes országok eltérően szabályozhatták az elvesztés és a megszerzés eseteit, amelyet befolyásolni nem lehetett. Minden államnak el kellett viselnie, hogy esetleg egy személynek két állampolgársága van.²⁵

Nem lehet megvalósítani azt, hogy egy magyar állampolgár, ha külföldön letelepedett, ne szerezhesse meg az állampolgárságot úgy, hogy ne veszítse el a sajátját. Az engedelmisséget és a hűséget, amellyel a honpolgár saját hazája irányába tartozik, nem lehet megosztani két állam között. Ezért helyesnek tartotta azt az álláspontot, hogy a törvényhozás gátolja meg a kettős állampolgárság kialakulását, ha az az illető akaratától

¹⁹ Az elbocsátási bizonyítvány felmutatását szükségesnek vélte, és támogatta Csanády Sándor javaslatát. KN. 1879. VII. 317–318.

²⁰ Erre külön példaként említette, hogy ha valaki Németországban nem teljesíti hadkötelezettségét, nem lehetett befogadni, illetve a magyar állampolgárok közé felvenni. KN. 1879. VII. 318.

²¹ KN. 1879. VII. 365.

²² Hivatkozott Angliára, hogy ott éppen eltörölték ezt a rendelkezést, amit mi éppen be kívántunk vezetni. KN. 1879. VII. 365.

²³ Molnár szerint voltak olyan képviselők, akik támogatták a kettős állampolgárság fenntartását, „minden esetben csak azért, hogy bizonyos személyek bizonyos eshetőségre tehessék azt, hogy más államokban is felvéthessenek és egyszersmind a magyar államnak is polgárai maradjanak”. KN. 1879. VII. 387.

²⁴ KN. 1879. VII. 384.

²⁵ Példaként az angolokat és a franciákat említette. KN. 1879. VII. 384.

függött. Kérdésként merült fel, hogy egy magyar állampolgárnak megengedje-e, hogy megtarthassa magyar állampolgárságát, ha külföldre települt és megszerezte az adott ország honosságát. A többes állampolgárságot, az osztrák-magyar kettős állampolgárságot mind jogilag, mind politikailag anomáliának tartotta.²⁶ Az állampolgári kötelezettségek teljesítése nehézségekbe ütközhet, abban az esetben, ha az érintett két ország háborús viszonyba került.

A miniszterelnök szerint ez káros hatással lehet abban az esetben, ha valaki éppen az állampolgári kötelezettségek teljesítése alól akar szabadulni. Ha ezt a képviselők elfogadják, éppen a magyar állam nyújtana ehhez segítséget. Molnár Aladár javasolta, hogy Mandel képviselő indítványához tegyék hozzá, hogy „elveszíti állampolgári jogát, a mennyiben a magyar állam kötelékéből elbocsátatása, a jelen törvény 22. és 23. §§-ai értelmében nem akadályozható.”²⁷ Ha a kitelepedést nem lehetett megakadályozni, akkor legalább azt kellett volna kimondani, hogy a kiköltözéssel elveszítette volna magyar állampolgárságát.

Simonyi Ernő szerint az egyetlen releváns elv az volt, hogy a született magyarok állampolgárságukat csak akkor veszíthetik el, ha kérik. Ha az emberek azért kezdeményezik egy újabb állampolgárság megszerzését, mert egyébként nem folytathatnák üzleti tevékenységet, vagy nem szerezhetnének „jóságot” az adott államban, akkor azt mondhatjuk, hogy ezek a személyek kényszerhelyzetben vannak és nem biztos, hogy le akarnak mondani a magyar állampolgárságról. „Ez nem dacz hazája iránt és mindenkor elegendő az, hogy ők magyarok akarnak maradni, hogy az idegen állampolgárságot csak ideiglenesen tartják és szándékuk a magyar hazába visszajönni.”²⁸ Ha egy állam azt kívánta meg, hogy az üzleti vagy egyéb tevékenység folytatásához szerezzé meg az állampolgárságot, de nem várta el, hogy lemondjon a magyar honosságáról, akkor azt a magyar törvényhozásnak sem lehetett volna megkívánni. Ha a kötelezettségek teljesítése esetén összeütközésbe került volna, „akkor még mindig jobb, ha magyar állampolgár, mert ha háború esetén ellenünk fogna fegyvert, akkor úgy bánhatunk el vele, mint hazaárulóval; természetesen, csak azon esetben, ha mint a nürnbergiekéni szokás, előbb elfogjuk.”²⁹ Mert ellenkező esetben ki kellett volna szolgáltatni, mint hadifoglyot. Abban az esetben, ha az idegen államban tartózkodó személy megtarthatná a magyar állampolgárságát, akkor nem fordulhatna fegyverrel a hazája ellen, míg ellenkező esetben ezt nem lehetne megakadályozni.³⁰

Molnár Aladár szerint a javaslat tárgyalása során következetesen érvényesült az az elv, hogy egy személy csak egy ország állampolgára lehessen, kivéve, ha azt rajta kívül álló okok indokolják. Ez jutott kifejezésre a 37. §-ban is, amely azt mondta ki, hogy „azon magyar állampolgár, aki egyszersmind más állam polgára, mindaddig magyar ál-

²⁶ Például Madarász József képviselő is. KN. 1879. VII. 385.

²⁷ A miniszterelnök érveit nem fogadta el, Mandel Pál javaslatát támogatta. KN. 1879. VII. 388. Vö. Mandel Pál hozzászólása: KN. 1879. VII. 383.

²⁸ Simonyi szerint csak a honosított személyekre lehetne meghatározni, hogy hogyan szerezhetette meg és veszíthette el a magyar állampolgárságot. A született magyarokra ezt nem tartotta alkalmazhatónak. Véleménye szerint az a magyar honpolgár, aki „lemondott magyar állampolgárságáról s megérdemli, hogy kitöröltessék.” Ezt az egy elvet támogatta a képviselő. KN. 1879. VII. 388.

²⁹ A kettős állampolgárság megszerzésében nem látott semmi anomáliát. A megszüntetését a fentebbi esetben csak az irigységgel magyarázta, hogy valakinek két állampolgársága is lehetett. A kötelezettségek teljesítése esetén teljesen egyetértett Molnár Aladárral. KN. 1879. VII. 389. Vö. Molnár Aladár hozzászólása: KN. 1879. VII. 387–388.

³⁰ KN. 1879. VII. 389.

lampolgárnak tekintendő, míg magyar állampolgárságát a jelen törvény értelmében el nem veszítette.”³¹ A kettős állampolgárság azzal a következménnyel járhatna, hogy az illető az állampolgári jogait és kötelezettségeit a másik állam irányába fogja teljesíteni, amelynek következtében éppen a magyar állam jogosítaná fel a haza elleni cselekvésre. Javasolta, hogy legalább a törvényhozás rögzítse, hogy az érintett csak az egyik országgyűlésnek lehet a tagja. Egy olyan rendelkezés bevitelét kérte, amely „nem fogja lehetővé tenni, hogy valaki egyidejűleg a magyar államnak és más államnak is polgára és mégis a magyar törvényhozás tagja legyen.”³²

Az elfogadott törvény 36. §-át Királyfi szerint úgy értelmezték, mint ha az a többes állampolgárság elismerését jelentené.³³ Polner azon az állásponton volt, hogy a „magyar államhoz való tartozás nem szükségképp kizárólagos s a magyar állampolgár lehet más államnak is polgára.”³⁴

Az első állampolgársági törvényünk nem tartotta kívánatos jogi helyzetnek a többes állampolgárság kialakulását, de ez alól lehettek kivételek. „Az állampolgári viszony természete, az egyes benső kapcsolata s odaadása az állam iránt, azt követelik, hogy valaki csak egy államnak lehessen tagja, a többes állampolgárság kizárásuk.”³⁵ A kizárólagosság elvét nevezte Királyfi az állampolgársági jog „kategorikus imperativusának”.³⁶

Királyfi a személyekre, az állampolgárokra, mint a nemzetközi forgalom alanyaira tekintett, amelynek értelmében ellenezte a kettős állampolgárság intézményét és a kumuláció helyett a felcserélést tartotta kívánatosnak.

Az állampolgársági jog exkluzivitás-elvének érvényesítéséhez két szempontot kellett szem előtt tartani. Az egyik az volt, hogy az állam addig ne vegyen fel állampolgárai közé idegent, ameddig más ország polgára volt. Ez egyben azt is jelentette, hogy a honosítás feltételei között szerepelnie kellett az állampolgári kötelékből való elbocsátásnak. A másik, hogy az állam ne tartson olyan személyeket kötelékében, akik idegen állampolgárságot szereztek. Az idegen állampolgárság megszerzésének így egyszerűsödött, az lett volna a következménye, hogy az érintett automatikusan elveszítette magyar állampolgárságát. Ezek az elvek érvényesültek az első állampolgársági törvényünkben. „Ennek a két postulátumnak elismerése volna az állampolgárság szabályozásának összeférhetetlenségi törvénye.”³⁷

³¹ KN. 1879. VII. 391.

³² Véleménye szerint ezt meg kell akadályozni, ezért javasolta, hogy a 37. § 2. bekezdése után a következő szöveget fogadják el. A „17. §. értelmében eszközölt honosítás oly hatálya, hogy a honosított a törvényhozásnak a tagja lehessen, csak akkor áll elő, ha a honosított kimutatja, hogy elbocsátott azon állam kötelékéből, amelybe eddig tartozott, a mennyiben ilyen elbocsátásnak azon ország törvényei szerint helye van.” Ebben az esetben a királyi jogkörbe tartozó honosításról volt szó. KN. 1879. VII. 392.

³³ Karminski is a magyar állampolgársági törvény 36. §-át emelte ki. KARMINSKI, Fritz: *Zur Codification des österreichischen Staatsbürgerschaftsrechtes*. Manß'sche t. t. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, Wien, 1887. 22.

³⁴ POLNER Ödön: *Az állampolgárság*. In: Márkus Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. I. köt. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1989. 487. Véleményem szerint Polner tisztában volt a kettős állampolgárság következményeivel, hiszen azt írta, hogy a többes állampolgárságból „összeütközések keletkezhetnek, amelynek kikerülése végett az államok szerződéseket köthetnek”. Vö. KIRÁLYFI, 1912. 237–238., PÓZEL István: *A többes állampolgárság*. Jogtudományi Közlöny, 1913. XLVIII. évf. 5. sz. 41–42.

³⁵ Balogh alapvetően e tételt az állampolgárság fogalmából vezette le, mert szerinte az állampolgárság nem más, mint egy adott államhoz való tartozás. BALOGH Arthur: *A magyar államjog alaptanai*. Franklin, Budapest, 1901. 71.

³⁶ KIRÁLYFI, 1912. 179.

³⁷ Királyfi szerint a többes állampolgárság nem csak az „intern” törvényhozási szabályozás következtében állhatott elő, hanem attól függetlenül is bekövetkezhetett. Uo. 180.

A kettős állampolgárság kapcsán kérdésként merülhetett fel, hogy mely állam jogát kell alkalmazni. A vélemények e téren megoszlottak. Az egyik álláspont szerint, ha a polgár annak az országnak területén tartózkodott, amelynek egyben állampolgára is volt, akkor annak az államnak a jogát kellett alkalmazni és a másik ország jogszabályait figyelmen kívül kell hagyni. A másik az effektivitás elmélete volt, amely szerint mindig annak az országnak a joga volt az irányadó, amelyhez erősebb szálak fűzték az illető személyt. A harmadik nézet szerint, mindig az utóbb szerzett állampolgárság szerinti ország jogszabályait kell alkalmazni, mert az új állampolgárság „hatékonyabb”, mint a régebbi. Ezzel a kérdéssel szorosan összefügg, hogy melyik államnak kellett a védelmet biztosítania, amely azt is felvetette, hogy az illető tartózkodási helyének állama megvédeheti-e az állampolgárát olyan országgal szemben, amelynek szintén honpolgára volt.³⁸

Az egymásra tekintet nélküli szabályozás párhuzamosságot eredményezhetett. Előfordult, hogy azonos módon határozták meg az állampolgárság keletkezésének jogcímeit, amelynek következtében többes állampolgárság alakulhatott ki. Abban az esetben, ha az apa és az anya állampolgársága nem volt azonos, akkor az apa jogán (*ius sanguinis a patre*) és az anya jogán (*ius sanguinis a matre*) lehetett megszerezni az állampolgárságot. Az is megtörténhetett, hogy az illető megtartotta eredeti állampolgárságát.³⁹ Ez a helyzet a *ius soli* elvét érvényesítő államok esetében komoly következményekkel járhatott.⁴⁰ A többes állampolgárság nem csak belső, hanem idegen jogszabályi rendelkezések következtében is előállhatott, amely azt jelentette, hogy a kumulációnak volt egy tisztán közjogi és egy nemzetközi jogi vonatkozása. A plurális állampolgárság kialakulása elleni védelemnek többféle eszköze volt, de teljesen kizárni csak a nemzetközi jog útján lehetett volna az állampolgárság megszerzésére és elvesztésére vonatkozó szabályok egységes megállapítása mellett.⁴¹ A szuverenitás az idegen államok tekintetében is érvényesült, amelynek következtében nem lehetett arra kényszeríteni az országot, hogy az állampolgársági jogát a magyar rendszerrel összhangban határozza meg. Nem maradt más lehetőség, mint a belső jogi szabályozás, amely meghatározhatta az állampolgárság kizárólagosságának alapjait. A cél az volt, hogy az állam ne alkosson olyan jogszabályokat és ne fogadjon el olyan rendelkezéseket, amelyek elősegítették volna, hogy a magyar állampolgár, mint a nemzetközi forgalom alanya *sujet mixte* kerüljön ki.

Királyfi ezeket a feltételeket tartotta a legfontosabbnak a kizárólagosság megvalósításához. Helyesen állapította meg, hogy a korabeli európai állampolgársági jogok nem teljes mértékben követték a kizárólagosság elvét. Két kategóriába sorolta az államokat. Az elsőbe azok tartoztak, amelyek „passive” viselkedtek a többes állampolgárság iránt, amelyek nem tettek semmit a kumuláció esetére, nem akadályozták meg annak bekövetkezését. Véleménye szerint ezek az államok közvetve sértették az exkluzivitás elvét,

³⁸ BAJÁKI Veronika: *Az állampolgárság*. In: Schmidt Péter (szerk.): Magyar alkotmányjog. BM Tanulmány és Propaganda Csoportfőnökség. Budapest, 1976. 146. Véleménye szerint e kérdéseket csak nemzetközi szerződések útján lehetett megoldani.

³⁹ FÖRÉSZ, 2007. 264.

⁴⁰ Ilyen helyzet következhetett be, ha egy magyar állampolgárnak Angliában született gyermeke, aki ebben a pillanatban a *ius soli* elve alapján angol, míg a *ius sanguinis* elve alapján magyar állampolgár lett. Az 1869. évi argentin törvény értelmében, ha egy magyar állampolgár argentin nőt vett feleségül, a férj megszerezte az argentin állampolgárságot. KIRÁLYFI, 1912. 180.

⁴¹ Ulbrich röviden ismertette az első állampolgársági törvényünkben rögzített elvesztési jogcímeiket. ULBRICH, 1883. 120–121.

mert nem alkottak prohibítív rendelkezéseket. A másik csoportba azokat az államokat sorolta, amelyek formális jogi elismerésben részesítették a többes állampolgárságot.⁴²

Hajas szerint a többes állampolgárságot az államok három féle módon közelíthették meg. Az országok leginkább arra törekedtek, hogy elkerüljék ezt a kellemetlenségekkel is járó jogi helyzetet. Az is előfordulhatott, hogy az országok tolerálták, vagy éppen elősegítették a többes állampolgárság kialakulását az emberi jogok érvényesülése miatt. A kettős állampolgárok esetében fontos megjegyezni, hogy a polgárok ugyanazon jogok és kötelezettségek illették meg, mint a „rendes” állampolgárokat.⁴³

A kettős állampolgárság keletkezésének jogcímei közül a legalapvetőbb a születés volt. A gyermekek örökölték a szüleik honosságát.⁴⁴ Ha azonban a felmenők állampol-

⁴² Külön kiemelte a svájci szabályozást, amely tisztán elismerte az állampolgárságának összeférhetőségét más honossággal. A kizárólagos hűséget nem várták el a svájci állampolgároktól. Az állampolgári jogok és kötelezettségek tekintetében sem jelentett ez akadályt, külön kiemelve, hogy a védkötelezettség kérdését is megoldották. Királyfi az „*exclusivitás negatio*”-jának nevezte ezt a szabályozást. A német jogban a kizárólagosság elve a birodalmi és a tagállami állampolgárság tekintetében is érvényesülhetett, amely nem eredményezhetett olyan összeütközést, mint két önálló állam esetén. Ez segítette elő a német jogban a kettős állampolgársággal szemben megnyilvánuló hajlandóságot. KIRÁLYFI, 1912. 181–186. Az 1870. évi törvény szabályozta az állampolgárságot. A kettős állampolgárság jelent meg a német gyakorlatban. CAHN, Wilhelm: *Das Reichsgesetz über die Erwerbung und den Verlust der Reichs- und Staatsangehörigkeit vom 1. Juni. 1871.* J. Guttentag, Berlin, 1908. 384. Természetesen ebből problémák is adódhattak. LABAND, P.: *Zur Revision des Staatsangehörigkeitsgesetzes.* Deutsche Juristen-Zeitung, 1904. XI. Jg., 1. Nr. 9., Uő.: *Der Entwurf eines Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetzes.* Deutsche Juristen-Zeitung, XVII. Jg., 6. Nr. 1912. 362–367. A norvég szabályozás a honosítás feltételeként határozta meg a korábbi állampolgársági kötelék megszüntetését. Az 1888. évi törvény nem volt minden tekintetben következetes, mert a közszolgálatba lépők esetében nem érvényesült a kizárólagosság elve. Legteljesebb mértékben az 1899. évi japán törvény alkalmazta, hiszen kimondta, hogy az az állampolgár, aki saját akaratából szerzett idegen állampolgárságot, elveszti a japán honosságát. Rendkívül szigorú szabályokat írt elő, amelyet a népességgazdasági célok érdekében fogadtak el. KIRÁLYFI, 1912. 181–186. Scheerbarth ismertetette a kettős állampolgárság keletkezésének alapesetét és a *ius soli* elvének érvényesülését. SCHEERBARTH, Walter: *Staatsrecht.* Industrieverlag Spaeth & Linde, Berlin–Wien, 1942. 57., LANDAGRAFF, Th.: *Reich- und Staatsangehörigkeits-Gesetz.* Annalen des Deutschen Reiches, 3. Band, 1870. 634–635. A német állampolgársági jog történetéhez és fogalmának alakulásához: HELFRITZ, Hans: *Allgemeines Staatsrecht.* Albert Nauck & Co., Detmold, 1949. 103–106., ANSCHÜTZ, Gerhard: *Lehrbuch des Deutschen Staatsrechts.* Verlag von Duncker & Humboldt, München–Leipzig, 1919. 245., SENDEL, Max: *Die deutsche Reich- und Staatsangehörigkeit.* Annalen des Deutschen Reiches, 1876. 136. Drobig külön kitért a *familienangehörigeit* fogalmának alakulására és szerepének bemutatására. DROBIG, Leo: *Die Wirkungen des Erwerbes und des Verlustes der Reich- und Staatsangehörigkeit.* F. Bär’s Buchdruckerei, 1910. 2–4. Az 1870. évi német állampolgársági törvénnyel kapcsolatban: GEFELER, Ernst: *Staatsangehörigkeit und Wehrpflicht unter besonderer Berücksichtigung Deutschlands und des neuen Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetzes v. 22. 7. 13.* Druck der Universitäts-Buchdruckerei von E. Th. Jacob, Erlangen, 1916. 1., MARTITZ, F. v.: *Das Recht der Staatsangehörigkeit im internationalen Verkehr.* Annalen des Deutschen Reiches. 1875. 1116., JOHN, Gustav: *Die Handlungsfähigkeit als Voraussetzung für die Naturalisation nach deutschem Reichsrecht.* Druck von Julius Abel, Greifswald, 1897. 19–20., MAGNUS, Arthur Gustav: *Inhalt und Staatsrechtliche Schranken des Reichsindigenats nach Art 3. der Reichsverfassung.* Druck von Julius Abel, Greifswald, 1904. 20–21., LINDE, MAX: *Der Verlust der Staatsangehörigkeit durch Auswanderung nach Früherem deutschen Recht (ca. 1800–1870).* Druck von Adolf F. Petersen, Hamburg, 1908. 59–60., BLUMENTHAL, Carl: *Die Konflikte der deutschen Staatsangehörigkeit im internationalen Verkehr.* Buch- und Kunstdruckerei Rössler & Herbert, Heidelberg, 1916. 7. Ostermann részletesen felsorolta az állampolgárság megszerzésének és elvesztésének az eseteit. OSTERMANN, Matthias: *Der Verlust der Staatsangehörigkeit durch Nichtgebrauch.* Buchdruckerei Maretzke & Martin, s. l. 1906. 11. A német és a magyar állampolgárság harmonizációját segítette volna elő egy kölcsönös megállapodás. Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek (továbbiakban: MtkJv.) 19. sz. MOL K 27 (1877. 03. 09.) 21R/27.

⁴³ HAJAS Barnabás: *Az állampolgárság.* In: Kilényi Géza – Hajas Barnabás (szerk.): *Fejezetek az alkotmányjog köréből.* Rejtjel. Budapest, 2005. 277–278.

⁴⁴ Az OPTK is tartalmazta ezt a szabályt. A gyermekek örökölték az apa állampolgárságát. ULBRICH, 1883. 80. Az OPTK megalkotásának történetéhez és rendelkezéseinek bemutatásához: HOMOKI-NAGY Mária:

gársága különböző volt és mindkét szülő állama a *ius sanguinis* elvét érvényesítette, akkor a gyermek kettős állampolgárságú lett. A második esetben honosítással szerzett valaki többes állampolgárságot, de csak akkor, ha a naturalizált személy megtartotta eredeti honpolgárságát. Természetesen családjogi ténnyel is keletkezhettek többes állampolgárság, amelynek esetei a házasság, az örökbefogadás és a másik szülő ismertetése válása.

Az előbb felsorolt jogcímek következőképpen érvényesültek a gyakorlatban. A nő követte férje státuszát, hiszen ha külföldi állampolgárságú férfihez ment feleségül, akkor elvesztette eredeti honosságát.⁴⁵ Ha a házasság fennállása alatt a férj állampolgárságában változás történt, a feleség honossága is megváltozott. Később ezen a kötöttségen változtattak, amelynek következtében a nő megtarthatta eredeti állampolgárságát, és így kettős állampolgárság alakulhatott ki.⁴⁶ Az örökbefogadás esetén is hasonló volt a helyzet. Abban az esetben, ha az örökbefogadott és az örökbefogadó állampolgársága nem volt azonos, és az örökbefogadással az örökbefogadott személynek nem szűnt meg az eredeti állampolgársága.⁴⁷ Előfordulhatott, hogy a gyermek születésének időpontjában csak az egyik szülőt ismerték, amelynek következtében annak állampolgárságát szerezte meg. Ha idővel ismertté vált a másik szülő, akkor megszerezte annak a honosságát is, amelynek eredményeként a gyermek kettős állampolgárrá vált.

A többes állampolgárságból eredő vitákat belső szabályozással vagy nemzetközi szerződések kötésével lehetett volna rendezni. Az első esetben megoldást jelentett, ha az illető eredeti állampolgárságát elvesztette, vagy ha a honosság megszerzésének előfeltétele az elbocsátás, vagy a huzamos távollét, vagy az ország területének végleges elhagyása lett volna.⁴⁸ A nemzetközi egyezményrel történő szabályozás esetén beszélhetünk

A magyar magánjog kodifikációja a 19. században. Jogtörténeti Szemle, 2004. 1. sz. 6., Uő.: *Az Osztrák Polgári Törvénykönyv hatása a magyar magánjogra.* In: Antalóczy Péter at. al. (szerk.): *Kormányzás és kodifikáció. Tanulmányok az újkori Európa jogfejlődéséről.* Új Ember Kiadó, Budapest, 2006. 227–247., Uő.: *Az Osztrák Polgári Törvénykönyv és a kiegyezés.* Jogtörténeti Szemle, 2007. 3. sz. 16–24., BALOGH Judit: *A magánjog átalakításának 1848-as kísérlete és az osztrák jog uralma.* In: Vörös Imre (szerk.): *A magyar polgári átalakulás alkotmányos forradalma. Jogtörténetek 1848-ról.* Logod Bt, Budapest, 2001. 186., KAJTÁR István: *A német (osztrák) térség állam és jogfejlődése.* In: Horváth Pál – Révész T. Mihály (szerk.): *Általános Jogtörténet I. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. 318–319., NESCHWARA, Christian: Osztrák jog Magyarországon.* Jogtörténeti Szemle, 2007. 3. sz. 42–46.

⁴⁵ Ezt Vutkovich is hangsúlyozta, hiszen ha ezt a szabályozást nem érvényesítették volna, akkor többes állampolgárság alakulhatott volna ki. Voltak olyan államok (pl. Argentína, Venezuela, USA), ahol a nő a házasságkötéssel nem veszítette el automatikusan az állampolgárságát, ez csak akkor következett be, ha hazájából elköltözött. VUTKOVICH Sándor: *Magyar alkotmányjog.* Wigand F. K. Könyvnyomdája, Pozsony, 1904. 179. Cott ismertetette a nők állampolgárságának változását házasságkötésük által az Amerikai Egyesült Államokban. COTT, Nancy F.: *Marriage and Women's Citizenship in the United States, 1830–1934.* The American Historical Review, vol. 103. no. 5. 1998. 1440–1474., BREDBENNER, Candice Lewis: *A Nationality of Her Own. Women, Marriage, and the Law of Citizenship.* University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London, 1998. 16.

⁴⁶ Herger Csabáné a Ht. alapján mutatja be a házasság megszűnésének szabályait. HERGER CSABÁNÉ: *A nővételtől az állami anyakönyvezetig. A magyar házassági köteléki jog és az európai modellek.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006. 155–162. Ezek a rendelkezések az állampolgársági jogban is jelentős szerepet kaptak.

⁴⁷ FERENCZY Ferenc: *Magyar állampolgársági jog.* Kner Izidor Könyvnyomtató, Gyoma, 1930. 74., BESNYŐ Károly (szerk.): *A magyar állampolgárság (Megszerzése és elvesztése a gyakorlatban).* Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1982. 105–107. Ulbrich is kitért az osztrák állampolgársági jogban az örökbefogadás megítélésére. ULBRICH, 1883. 80.

⁴⁸ BESNYŐ, 1982. 89–120.

multilaterális és bilaterális szerződésekről.⁴⁹ Ilyen szerződéssel biztosan el lehetett kikerülni a kettős állampolgárság keletkezését. Vutkovich helyesnek vélte ezt a megoldást, mert a törvény azt az elvet fogalmazta meg, hogy „az a magyar állampolgár, a ki egyszersmint más állam polgára, mindaddig magyar állampolgárnak tekintendő, míg magyar állampolgárságát a jelen törvény értelmében el nem veszítette.”⁵⁰ A kettős állampolgárság ténye nem szorult a másik állam részéről elismerésre, hiszen minden ország saját maga határozta meg az állampolgársági jog szabályait, amelynek negatív következményeit egyezmények kötésével lehetett kikerülni.⁵¹

A törvény hatálya nem érintette azokat a nemzetközi szerződéseket, amelyeket hatálybalépését megelőzően kötöttek. Ezen szerződésekben a jogszabálytól eltérő rendelkezéseket is megállapíthattak. A törvény 47. §-a a kizárólagosságot annyiban segítette elő, hogy olyan szerződésekről is lehetett szó, amelyekben az állampolgárság kumulációját kívánták megelőzni.⁵² Ezzel a megállapítással szoros összefüggésben van, hogy a monarchia két államában nem létezett közös állampolgárság, a „közös uralom pusztán tényleges közösséget” jelentett.⁵³

A kettős állampolgárság megszüntetését vagy minimálásra csökkentését szolgálta az elbocsátási okirat beszerzésének a kötelezettsége. A többes állampolgárságot ebben az esetben is csak akkor kerülhették ki, ha az érintett állam állampolgársági joga ismerte ezt a jogintézményt.

A belügyminiszteri anyagokban kevés ügy kapcsán merült fel a kettős állampolgárság kérdése. Toborovics Sándor ügyében hivatkoztak a törvény 36. §-ára. Tisztázandó jogi előkérdés volt, hogy az illető megszerezte-e a szerb állampolgárságot. A miniszter kijelentette, hogy mindaddig magyar állampolgárnak kellett tekinteni az illető személyt, míg a magyar állampolgárságát az 1879:L. tc. alapján el nem veszítette. Az ügyiratok tanulsága szerint a minisztérium nem állított ki elbocsátási okiratot.⁵⁴ Egy másik esetben a belügyminiszter szintén a törvény 36. §-ára hivatkozott. Gróf Kinszky Ernő Rudolf ügyében kiderült, hogy az 1723-ban honosított Kinszky Lajos leszármazottja. A belügyi

⁴⁹ Az állampolgárság kérdését szabályozta az Amerikai Egyesült Államok és az Osztrák-Magyar Monarchia által 1870-ben kötött honosítási egyezmény. A témáról bővebben: VARGA Norbert: *A honosítás jogintézménye, különös tekintettel az Amerikai Egyesült Államok és az Osztrák-Magyar Monarchia által kötött 1870-es államszerződésre*. Jogtörténeti Szemle, 2004. 3. sz. 54–57. 54–57. Az 1876:XVII. tc. a svájci letelepedések tárgyában kötött szerződést tartalmazta. A belügyminiszter 1888. március 28-án rendeletet adott ki a volt állampolgárok visszafogadása iránt a svájci szövetséggel kicserélt nyilatkozat közzététele tárgyában. Szintén belügyminiszteri rendelet szabályozta a Romániában élő, osztrák-magyar védeneczek helyzetét, amely a Romániával kötött nemzetközi egyezmény végrehajtási rendelete volt. A Szerbiával kötött kereskedelmi egyezményben rögzítették, hogy egyik állam polgára sem szerezhetett a másik országban állampolgárságot mindaddig, míg nem kapta engedélyt az állampolgári kötelékből való kilépésre. VUTKOVICH, 1904. 180. E szerződések jelentőségét Polner is kiemelte. POLNER Ödön: *Az állampolgárság*. In: Márkus Dezső (szerk.): Magyar jogi lexikon. 1. köt. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1989. 484.

⁵⁰ Vutkovich szerint a törvényi szabályozás e rendelkezése ellentmondott a nemzetközi jog szabályainak. VUTKOVICH, 1904. 181.

⁵¹ HAJAS, 2005. 277.

⁵² KIRÁLYFI, 1912. 244.

⁵³ KIRÁLYFI Árpád: *Az állampolgári jogviszonyok Boszniában és Hercegovinában*. Jogállam, 1909. VIII. évf. 434. Bosznia tekintetében Királyfi kijelentette, hogy mivel nem jött létre külön szuverenitás, külön állampolgárságról sem beszélhetünk. E területeken a bosnyák tartományi illetőség érvényesült. Uő.: *A bosnyák-hercegovinai tartományi illetőség és következményei*. Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1911. Új Folyam, 3. köt. 21. füzet, 1–102.

⁵⁴ Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL) K 150. I. 10. 1883. 46009. jegyzőkönyvi szám (továbbiakban: jks.) 29191. alapszám (továbbiakban: apsz.) Az ügy kapcsán: MOL K 150. I. 10. 1883. 29191. jks. 29191. apsz., MOL K 150. I. 10. 1884. 4211. jks. 4211. apsz.

anyagokból nem lehet megállapítani, hogy a kettős állampolgárságot elfogadhatónak tartották-e a főrendi házi tagok esetében is.⁵⁵ Ez azonban nem zárta ki, hogy a főrendi házi tagok ne legyenek kettős állampolgárok.

Az osztrák közjogászok (pl. Milner) e rendelkezést úgy értelmezték, hogy a törvény elfogadta a kettős állampolgárságot.⁵⁶ Az osztrák közjog igyekezett levezetni a magyar állampolgársági jog kumulálásának lehetőségét, amely alapját képezte volna az osztrák-magyar állampolgárság megteremtésének. Királyfi véleménye szerint az érintett szakasz célja más volt, mert a törvényhozó akarat itt arra irányult, hogy egy magyar állampolgár egy másik állampolgárságot is megszerezhesen. Ebben az esetben csak a magyar állampolgárságot tekintette fennállónak. Ez a törvényi rendelkezés éppen azt jelentette, hogy egy magyar állampolgár nem lehetett egyidejűleg más ország honpolgára. Nem lehetett figyelembe venni azt a tényt, ha a személynek két állampolgársága volt. A „magyar jog ezt az állapotot jogi figyelemben nem részesíti, az ily személy továbbra is kizárólag mint magyar állampolgárt kezeli, más szóval, hogy a magyar állampolgárság mellett idegen állampolgárságot egy személyben nem tűr meg.”⁵⁷

A törvény pontosan rögzítette, hogy a magyar állampolgárság idegen honossággal való kumulációja esetén az illetőt magyar állampolgárként ítéli meg. Ez azt jelentette, hogy a magyar állampolgárságot nem befolyásolja, hogy az érintett személynek több honpolgársága van. Ez fejezte ki leginkább az állampolgárság exkluzivitását. A magyar állampolgári státusszal nem fért össze egy másik állampolgárság. A magyar jog a többes állampolgársággal rendelkező személyeknek is épp úgy megadta a védelmet, mint azoknak akik „csak” magyar honosok voltak. Ez a szabály akkor is érvényesült, ha az illető a másik állampolgársága szerinti állam területén tartózkodott.⁵⁸

Kmety szerint a magyar jog csak „supponálja” a többes állampolgárságot, amely azonban nem jelentette annak jogi elismerését.⁵⁹ A törvény egyszerűen csak azzal a lehetőséggel számolt, hogy a kettős állampolgárság egyszerűen *de facto* bekövetkezhetett. A képviselők ezért fogadták el a törvény 36. §-át, amellyel a többes állampolgárság jogi elismerését megtagadták. Királyfi a kettős állampolgárság ilyen szabályozását európai „unicum”-nak tekintette, hiszen „implicite az állampolgárság exclusivitásának ilyen merrev formában való kijelentésével a tételes jogok egyikében sem találkozunk.”⁶⁰

⁵⁵ MOL K 150. I. 10. 1888. 80838. jks. 69955. apsz., MOL K 150. I. 10. 1888. 7686. jks. 69955. apsz.

⁵⁶ MILNER, Emanuel: *Die österreichische Staatsbürgerschaft und der Gesetzartikel L:1879 über den Erwerb und Verlust ungarischen Staatsbürgerschaft*. Verlag und Druck von Franz Fues, Tübingen, 1880. passim.

⁵⁷ Királyfi szerint ezzel analóg rendelkezést fogalmazott meg az 1870. évi angol törvény, amely szerint a honosított angol alattvaló azon ország területén tartózkodott, amelynek honosítása előtt állampolgára volt, mindaddig nem minősült angolnak, míg másik állampolgársága meg nem szűnt az illető állam törvényeinek rendelkezései szerint. Ez a rendelkezés nem teljesen felelt meg a kettős állampolgárság fennállását. Hasonlóképpen szabályozta a kérdést az 1903. évi svájci szövetségi törvény is. E rendelkezések célja az volt, hogy elkerüljék a diplomáciai bonyodalmakat és a fiktív naturalizációt. KIRÁLYFI, 1912. 239–240. Az 1870. évi angol állampolgársági törvény rövid bemutatása: DUMMETT, Ann–NICOL, Andrew: *Subjects, Citizens, Aliens and Others. Nationality and Immigration Law*. Weidenfeld and Nicolson, London, 1990. 87–89.

⁵⁸ Az angol és a svájci állampolgársági jog a többes állampolgárság joghatásait elismerte és jogállapotként fogta fel. Ezzel szemben a magyar jog semmilyen jogkövetkezményt nem fűzött a másik állampolgársághoz. KIRÁLYFI, 1912. 241.

⁵⁹ KMETY KÁROLY: *A magyar közjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1911. 74. Ezzel a megállapításával Királyfi is egyetértett. KIRÁLYFI, 1912. 241.

⁶⁰ Uo. 242.

A törvény nem gondoskodott e rendelkezés gyakorlati érvényesüléséről, mert nem akadályozta meg a többes állampolgárság kialakulását. Megkövetelte volna a jogszabály, hogy csak azok a személyek szerezhessenek magyar állampolgárságot, akik kiléptek állampolgári köteleikükből. Azt is feltételként kellett volna szabályozni, hogy ne tarthassák meg eredeti állampolgárságukat azok a személyek, akik meg akarták szerezni a magyar honosságot. Ezen követelményeknek azonban a törvény nem tett eleget, mert nem írta elő feltételként a honosításnál és a visszahonosításnál a korábbi állampolgárság megszüntetését.⁶¹ Nem volt a törvénynek olyan rendelkezése, amely pozitív módon értékelte volna a többes állampolgárságot. Ezért érdemes megvizsgálni, hogy dogmatikailag a jogszabály mely szakaszainak lett volna a feladata a kizárólagosság elvének érvényesítése.

A 19. § kimondta, hogy „mindaddig, míg idegen honosságuk be nem bizonyítatik, magyar állampolgároknak tekintendők: 1. akik a magyar korona országai területén születtek, 2. akik ezen területen mint lelencek találtattak és neveltetnek vagy felneveltettek.”⁶² Roszner szerint a törvényalkotók ezzel a rendelkezéssel a többes állampolgárság kialakulását segítették elő. Ezzel Királyfi nem értett egyet, mert a jogszabály nem ezt, hanem a magyar állampolgárság *praesumptio*-ját célozta. Ideiglenes jelleggel megkapta a magyar állampolgárságot az illető, akinek az eredeti állampolgársága ismeretlen volt. Abban a pillanatban, amikor a helyzetet véglegesen tisztázták, az átmeneti jellegű állampolgárság megszűnt. Királyfi szerint ezért nem jelentette ez a rendelkezés a többes állampolgárság kialakulását. Véleményem szerint e jogszabályhely elsődleges célja a hontalanság megelőzése volt, ami prioritást élvezett. Nem is alakulhatott ki kettős állampolgárság, hiszen csak magyar állampolgársággal rendelkezett az illető, míg eredeti állampolgárságát nem ismerték.

A visszahonosítással kapcsolatos 39. § csak annyiban érintette a kizárólagosság elvét, hogy előnyben részesítette azon személyeket, akik nem szereztek időközben idegen állampolgárságot. Aki távollét vagy elbocsátás miatt vesztett el a magyar állampolgárságát és más honosságot nem szerzett, vissza lehetett venni még akkor is, ha az ország területére nem tért vissza. A törvény 48. § lehetőséget teremtett opció útján arra, hogy a többes állampolgárságot kiküszöböljék. Linder Károly ügyében kiderült, hogy a belügyminiszter figyelmeztette a főváros polgármesterét, hogy mindent tegyen meg annak érdekében, hogy a kettős állampolgárságot a minimálisra csökkentse. Linder nem kérte az idegen állampolgárságának a fenntartását az 1879:L. tc. 48. §-a alapján, amely tisztázta az esetet.⁶³

Ezekből a rendelkezésekből világosan kiolvasható, hogy a törvény nem törekedett arra, hogy a többes állampolgárság megelőzése érdekében mindent megtegyen. Pusztán elvi kijelentést tett annak érdekében, hogy elkerülje az állampolgárság halmozását. Elmulasztotta a „reális biztosítékokat”, hiszen kimondta „a magyar állampolgárságnak más állampolgársággal való összeférhetetlenségét, de mit sem tesz arra nézve, hogy más állampolgársággal való cumulatio be ne következhessek.”⁶⁴

⁶¹ Ez a feltétel szerepelt az 1848. és az 1868. évi javaslatban is. SZALAY László: *Publicistai dolgozatok*. 2. köt. Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1847. 189–209., 213–237.

⁶² 1879:L. tc. 19. §

⁶³ MOL K 150. I. 10. 1890. 60305. jksz. 7247. apsz., MOL K 150. I. 10. 1890. 44734. jksz. 7247. apsz., MOL K 150. I. 10. 1890. 30868. jksz. 7247. apsz., MOL K 150. I. 10. 1890. 23740. jksz. 7247. apsz., MOL K 150. I. 10. 1890. 11566. jksz. 7247. apsz., MOL K 150. I. 10. 1890. 7247. jksz. a lapszám hiányzik.

⁶⁴ KIRÁLYFI, 1912. 245.

A belügyminiszter a joghézagot a törvény gyakorlati végrehajtása során igyekezett pótolni, hiszen a jogszabály lehetőséget teremtett a *diszpozitív* értelmezésre. E helyen azonban némi pontosításra szorul Királyfi álláspontja, hiszen a törvény a horvát bánt ugyanolyan jogkörrel ruházta fel, mint a magyar belügyminisztert. Mindketten diszkrecionális jogkörrel rendelkeztek az állampolgárság megadására irányuló eljárásban.

A minisztérium igyekezett a gyakorlat igényeinek érvényt szerezni. A belügyminiszter megtagadhatta a honosítást, ha a törvényben rögzített feltételek közül valamelyik nem teljesült. A miniszter törekedett a kizárólagosság elvének érvényesítésére. A törvény végrehajtási utasítása előírta: figyelembe kellett venni a honosításnál, hogy a kérelmezőt hazája elbocsátotta-e. A kormány arra törekedett, hogy a „status duplex bekövetkezését a lehetőség” elhárítsa.⁶⁵ Az elbocsátást olyan esetekben lehetett csak megkövetelni, ha az érintett állam állampolgársági joga ismerte a jogintézményt. Erre nézve nemzetközi szerződéseket is lehetett kötni, amelynek hiányában a belügyminiszter kénytelen volt honosítani a kérelmezőt, még akkor is, ha ez a többes állampolgárság kialakulásához vezetett.⁶⁶ A törvény csak a többes állampolgárság tilalmának elvét rögzítette, de ennek a principiumnak nem szerzett gyakorlati érvényt, amelynek következtében ez a szabály absztrakt jogelvé maradt. A törvény *de jure* nem ismerte el a kettős állampolgárságot, azonban *de facto* nem tett semmit a megakadályozása érdekében. „Az exclusivitas elvi deklarációja tehát, a kettős állampolgárság tényleges bekövetkezésének elhárítása nélkül pusztán nundum principium, amelynek önmagában gyakorlati értéke nincsen.”⁶⁷

A kettős állampolgárság esetén két szuverén állam szabályai ütköztek egymással, amelyet csak kölcsönös engedeékenység mellett lehetett feloldani. A 36. § a hatóságok számára nem biztosította ezt a lehetőséget, mert kötelező szabályként írta elő az állampolgárság halmozásának tilalmát. Nem lehetett méltányossági, humanitárius vagy egyéb egyéni érdekeket figyelembe venni a honosításnál. A hatóságok nem érvényesítették ezt a szabályt következetesen, eltérhettek a 36. § rendelkezéseitől, amely csak *lex imperfecta* maradhatott.⁶⁸

A törvény ismertetett rendelkezése kimondta, hogy az idegen állampolgárságot nem veszi figyelembe, amely *implicit*e azt jelentette, hogy a honosítás útján szerzett idegen állampolgárságnak sem tulajdonított jelentőséget a magyar állampolgárság szempontjából. A törvény a kettős állampolgárság megszüntetésének leggyakorlatiasabb elvét nem

⁶⁵ Uo. 245.

⁶⁶ Ausztriával és Szerbiával volt ilyen szerződésünk. A német kormány ezt a szerződést 1869-ben felmondta. A belügyminisztérium szándékában állt, hogy Olaszországgal is tető alá hozzon egy hasonló tárgyu megegyezést. Uo. 246.

⁶⁷ Királyfi szerint a törvény nem praktikusán határozta meg a rendelkezéseket a kettős állampolgársággal kapcsolatban, mert a másik honosságot „*non existensnek*” ítélte, amelyet a gyakorlatban következetesen nem lehetett érvényesíteni. A *strict* jogszabályok felállítása kockázatosnak bizonyultak, hiszen mindig egy konkrét esetben kellett értékelni, hogy az állampolgársági jog szabályait hogyan kell alkalmazni. Nem lehetett arról sem megfelelkezni, hogy ezen a téren politikai szempontokat is figyelembe kellett venni. Ezért helyes Királyi megállapítása, hogy a „törvényhozások általában nyitva szokták hagyni az állampolgárságok közötti összeütközések megoldásának kérdését és azoknak eldöntését rendszerint átengedik az eljáró hatóságok discretiónak.” Uo. 247–248.

⁶⁸ A törvény 36. §-a alapján a diplomáciai védelem minden magyar állampolgárt megilletett mindaddig, míg el nem veszítette honosságát. A külügyi hatóságnak védenie kellett a katonai szökevényeket e rendelkezés alapján. Erre az esetre Királyfi javasolta, hogy a diplomáciai védelmet függesszék fel. Uo. 248–249.

mondta ki, azaz, hogy az idegen állampolgárság megszerzésével elvesz a magyar honosságot. E tekintetben következetes maradt a közjogi hagyományokhoz.⁶⁹

Dogmatikailag meg kell vizsgálni a magyar és az osztrák állampolgárság egymáshoz való viszonyát. A kiegyezési törvény az osztrák állampolgárságot az osztrák örökös tartományok körére korlátozta, amelynek következtében az állampolgárság tekintetében jelentkező centralisztikus törekvések végét jelentette.⁷⁰ Az 1867. december 21-ei alaptörvény az osztrák állampolgárságot egyedül a birodalmi tanácsban képviselt területekre korlátozta.⁷¹ Ez azonban nem így történt. Az egységes birodalmi állampolgárság (*Reichsbürgerrecht*) gondolata továbbra is fennmaradt és az osztrák bírósági gyakorlatban is érvényesült.⁷² Jelentkezett a nemzetközi kapcsolatokban, ahol az osztrák és magyar állampolgárság összeférhetőségét hirdették. Az osztrák állam belső jogában is megfigyelhető volt az a tendencia, hogy felélesszék a birodalmi polgárság gondolatát. Az osztrák jogászegylet 1868-ban kiadott javaslatában kíváncsian látott volna egy, az osztrák és a magyar állampolgárság feletti *indigenatus* létrehozását, amelyen keresztül megvalósíthatónak vélte a monarchia állampolgárságát, mint a két ország közötti közjogi kötelék kifejeződését. Ezzel a felfogással szemben meg kell említeni, hogy Baintner szerint „ausztriai alattvaló [...] más államok polgára nem lehet.”⁷³

A közös ügyekre való tekintettel a két állampolgárságot egységesítő kötelék létrehozását az osztrákok szorgalmazták. Volt olyan elképzelés, hogy az osztrák és a magyar állampolgárok mindkét ország területén belföldi polgároknak minősültek volna. Milner a kettős állampolgárság intézményét szerette volna megvalósítani. Véleménye szerint közös ügyi szolgálatban csak olyan személyeket kellene alkalmazni, akik kettős, osztrák-magyar állampolgárok, vagy alkalmazásuk előtt megszerezték a másik állam honos-

⁶⁹ Ez az elv megtalálható a *Code Civil*-ben, a *common law* és az USA jogrendszerében is. Az európai országok közül csak a svájci, az orosz és a német jog nem ismerte ezt az elvet, amelyet a 19. században újraformalizált állampolgársági törvények többsége recipiált. Uo. 250–251.

⁷⁰ Az osztrák állampolgárságról bővebben: KARVASY Ágost: *Az ausztriai általános polgári törvénykönyv. Rendszeresen előadva a hivatalos kiadáshoz kapcsolt függelék és a legújabb törvények által létrehozott toldásokkal és változásokkal*. Hoffmann és Molnár, Pest, 1870. 11–12., BAINETNER János: *Az ausztriai általános magánjog alapjai tekintettel a római jogra, s a francia és szászországi polg. törvénykönyvre. Függelékkel, ez elveknél a magyar jogéletre való alkalmazásáról*. Kertész József nyomása, Pest, 1868. 114–117., HALLER Károly: *Az osztrák általános polgári törvénykönyv (szövege) jelenleg még érvényes alakjában*. Az Athenaeum R. Társa kiadása, Budapest, 1884. 1884. 11., MILNER, 1880. 4–83., ADAMOVICH, Ludwig: *Grundriss des österreichischen Staatsrechtes (Verfassungs- und Verwaltungsrechtes)*. Druck und Verlag der Österr. Staatsdruckerei, Wien, 1927. 84–85., Uő.: *Grundriss des österreichischen Staatsrechtes (Verfassungs- und Verwaltungsrechtes)*. Druck und Verlag der Österr. Staatsdruckerei, Wien, 1935. 261–263., Uő.: *Handbuch des österreichischen Verfassungsrechts*. Springer Verlag, Wien–New York, 1971. 475–477., BERNATZIK, Edmund: *Die österreichischen Verfassungsgesetze mit Erläuterungen*. Mainzische k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, Wien, 1911. 152–153.

⁷¹ „Nach dem Staatsgrundgesetze vom 21. Dezember 1867 über die Allgemeinen Rechte der Staatsbürger besteht für alle Angehörigen der im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern besteht ein allgemeines österreichisches Staatsbürgerrecht.” ULBRICH, Joseph: *Das Staatsrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. In: Henrich von Marquardsen: *Handbuch des Oeffentlichen Rechts der Gegenwart in Monographien*. III. Band, J. C. B. Mohr, Freiburg–Tübingen, 1884. 33. Karminski is ugyanezt hangsúlyozta. KARMINSKI, 1887. 11., HERRMANN-HERRNRITT, Rudolf: *Handbuch des österreichischen Verfassungsrechtes*. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1909. 78.

⁷² Lásd az osztrák közigazgatási bíróság 1891. december 11-ei 3976. számú határozatát. FREIHERRN VON BUDYNSKI, Adam: *Erkenntnisse des k. k. Verwaltungsgerichtshofes*. XV. Jahrgang, Verlag der Manß'schen k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, Wien, 1891. 912–916.

⁷³ BAINETNER, 1868. 114.

ságát. A közös hadseregbe besorozott katonák pedig *ipso jure* megszereznék a másik állampolgárságot.⁷⁴

Királyfi szerint az osztrák közjogászok mindegyike hirdette a monarchia állampolgárságának a gondolatát. A korabeli művekben használták a „monarchia alattvaló” és a „birodalmi alattvaló” kifejezést.⁷⁵

Az osztrák közjogi szakirodalom a két ország viszonyát reálunió helyett szövetséges államként szerette volna feltüntetni. Azt szerette volna kimutatni, hogy a nemzetközi viszonylatban létezett az egységes állampolgárság. A közös kormányzat hivatalnokait osztrák-magyar állampolgároknak tekintette. Birodalmi polgárként harcoltak az osztrák-magyar állampolgárok a közös hadseregben, állampolgári engedelmességgel és hűséggel a császárnak tartóztak, és mint birodalmi állampolgárok részesültek diplomáciai védelemben. A delegációk tagjainak megválasztásában közvetetten részt vettek, amelynek következtében politikai jogokat is gyakoroltak. Ezt nevezte tágabb törvényhozásnak (*weiterer Reichstag*).⁷⁶ Az osztrák közjog egy nemzetközi értelemben vett egységes jogi státuszt akart teremteni az osztrák-magyar állampolgárság létrehozásával.

Királyfi szerint a „két állampolgárság közötti jogi kapcsolatot dedukálni, illetve ezt a különleges megítélést egy ilyen, a két állampolgárságot egybefogó kapcsolat felvetésére alapítani, teljesen önkényes értelmezése e kivételes jogszabálynak.”⁷⁷ Közös állampolgárságot csak közös elhatározás mellett lehetett volna kialakítani. A magyar tételes jog és a joggyakorlat sem ismerte a közös állampolgárság intézményét, „ámde mi sem áll távolabb a magyar jogtól, mint az, hogy Ausztriával szemben a magyar állampolgárság önállóságának rovására bárminő concessiót tegyen és akár a két állam egymás közötti viszonyában, akár külfölddel szemben az osztrák és a magyar állampolgárság között szerves összefüggést létesítsen.”⁷⁸

Az osztrák fél álláspontját erősítették azok a nemzetközi szerződések, amelyek pontatlan megfogalmazása miatt az osztrák-magyar állampolgárság intézményére utaltak.⁷⁹ Királyfi véleménye helytálló, miszerint az 1871. évi szerződésből tényleg kiolvasható a közös állampolgárság intézményének a léte, de ez csak a helytelen, jogilag egyáltalán nem szakszerű fogalmak használata miatt alakulhatott ki. Ez ellenkezett a hatályban lévő törvények *terminusaival*. A nemzetközi jogegység teóriája következtében elterjedt közös állampolgárság gondolata közjogilag nem állta meg a helyét. Ezzel azt szerették

⁷⁴ MILNER, 1880. 83–105.

⁷⁵ KIRÁLYFI, 1912. 213.

⁷⁶ Ez azonban a tényleges közjogi viszony félremagyarázást jelentette. Ezzel a véleménnyel Királyfi sem értett egyet. Uo. 214.

⁷⁷ Uo. 215.

⁷⁸ Uo. 216. A magyar állampolgársági jog önállóságának feladásáról csak a magyar törvényhozás dönthetett volna.

⁷⁹ Ilyen szerződés volt az 1871:XLIII. tc.-be iktatott honosítási egyezmény az Amerikai Egyesült Államokkal, amely első és második cikkében az osztrák-magyar monarchia polgáiról beszélt. Ez alapján alakult ki a nemzetközi irodalomban a közös állampolgárság gondolata. Uo. 217. Ez abból a tényből eredt, hogy a szerződést az Osztrák-Magyar Monarchia kötötte az USA-val. Hasonló szóhasználattal találkozhatunk az 1875-ben kötött szerződésben, amelyet Ausztria és Magyarország Svájjal kötött a letelepedés ügyében. Az 1876:XVII. tc.-be iktatott szerződés a két szerződő állam polgáiról beszélt, amely kifejezést félreérthető módon is lehetett magyarázni. Említést tett azonban az osztrák-magyar alattvalókról, amely már jogilag is a közös állampolgárság meglétére utal. Az 1882:XXX. tc.-ben rögzített kereskedelmi szerződés is a két szerződő fél (Monarchia és Szerbia) alattvalói kifejezést használta. Uo. 217. Az 1867:XII. tc. 7.§-a is osztrák-magyar alattvalókat említett. FERDINÁNDY Gejza: *A királyi méltóság és hatalom Magyarországon*. Kilián, Budapest, 1895. 314.

volna elérni az osztrákok, hogy bevigyék a nemzetközi életbe az osztrák-magyar állampolgárság létezésének a gondolatát. Ez megzavarhatta volna a külföldi hatóságok által a magyar állampolgárok jogi megítélését és esetleg nemzetközi konfliktusokat idézhetett volna elő. Ezért Királyfi helyesen azt javasolta, hogy a jövőben nagyobb gondot fordítsanak a nemzetközi szerződések megfogalmazására és pontosabb jogi *terminus technicus*-okat alkalmazzanak, hogy az „állampolgárság jogi individualitása határozottan kifejezésre jusson, különösen azon szerződések szövegezésében, amelyek a magyar és az osztrák állampolgároknak a külföldön való jogi helyzetét szabályozzák.”⁸⁰

Az osztrák közjogban elterjedt volt, hogy a magyar és az osztrák állampolgárság együttes birtoklása megengedett. Olyan jogállapotról beszéltek, amely esetében az adott személy mindkét államban honpolgársággal rendelkezett. Az osztrák-magyar állampolgárság kompatibilitásának elve elismerést nyert a *Reichsgericht* gyakorlatában. Királyfi szerint a bíróság ítéleteiből kitűnt, hogy a testület a magyar állampolgárságot nem tekintette idegennek. Az osztrák honossággal összeférő és egy személy által is birtokolható közjogi státusznak vélte. Ez egyben az állampolgársági jog kumulációját is jelentette volna.

Véleményem szerint a birodalmi állampolgárság elfogadása a közjogi viszony teljes megváltoztatásával járt volna, hiszen ez többet jelentett, mint ha valaki osztrák és magyar állampolgársággal rendelkezett volna. A kettős állampolgárság esetén még mindig létezett volna a magyar állampolgárság. Ellenben a birodalmi állampolgárság megszüntetett volna minden olyan jogviszonyt, amely fennállt a magyar állam és polgára között. Nem létezett volna magyar állampolgárság, amely az állami szuverenitás feladásával járt volna együtt.

A bírósági döntéseket, mint törvénytőló gyakorlatot vették figyelembe, hiszen Ausztriában az állampolgársági jogot egységes törvény nem szabályozta. Ilyen rendelkezéseket az OPTK-ban és a kivándorlási pátensben találhatunk.⁸¹ Az 1867. december 21-én elfogadott törvény kilátásba helyezte az állampolgársági jogszabály megalkotását, de ez nem történt meg. A birodalmi állampolgárság létrehozása kapcsán a bíróságok nem számoltak azzal a következményekkel, amelyek a kettős állampolgárságból eredtek.⁸²

Azt azonban nem szabad elfelejteni, hogy a két állam által 1870-ben kötött szerződés értelmében a honosítást az elbocsátáshoz kötötték, amely a két állampolgárság összeférhetetlenségét deklarálta. A gyakorlat alapján teljes mértékben bizonyítható, hogy az állampolgársági törvény hatályba lépését követően egy ausztriai állampolgár csak akkor honosíthatta magát Magyarországon, ha előbb elbocsátották.⁸³ Ezt minden egyes

⁸⁰ Királyfi kedvező fordulatként értékelte, hogy Magyarország önállóan is köthet szerződéseket. Ez elősegítette a magyar állampolgárság nemzetközi jogalanyiségének az elismerését. A magyar állampolgárság, mint önálló jogi státusz szerepelhetett a nemzetközi viszonyokban. Ilyen szerződés volt az 1912-ben az Amerikai Egyesült Államokkal kötött megállapodás a szerzői jogok védelme tárgyában. KIRÁLYFI, 1912. 218.

⁸¹ Ulbrich kiemelte, hogy az osztrák állampolgárság megszerzésének és elvesztésének a szabályait az OPTK tartalmazza. ULBRICH, 1884. 34.

⁸² Az osztrák díszpolgárság megszerzéséhez szükség volt az osztrák állampolgárság megszerzésére. Uo. 222–223.

⁸³ Ezt a feltételt a magyar hatóságok megkövetelték. Az elbocsátási okirat meglétét pontosan feltüntették az állampolgársági anyagokban. Lamperg Henrik ügye: MOL K 150 1890. I. 10. 21230. jks. 4669. apsz., Hellmann Tivadar ügye: MOL K 150 1888. I. 10. 2404. jks. 2404. apsz., Arnott János ügye: MOL K 150 1888. I. 10. 1885. jks. 1885. apsz., Fischer Jakab ügye: MOL K 150 1888. I. 10. 29205. jks. 2465. apsz., Kurucz Ferenc ügye: MOL K 150 1883. I. 10. 28333. jks. 971. apsz., Weinwurm Antal ügye: MOL K 150 1888. I. 10. 1663. jks. 1663. apsz., Jankiewicz Antal ügye: MOL K 150 1889. I. 10. 1671. jks. 1671. apsz.

esetben feltüntették az állampolgársági anyagokban, ami azt igazolja, hogy helytelen volt az osztrák közjogászok elmélete és bíróságok gyakorlata a tekintetben, hogy létezik közös, a két ország állampolgársága feletti, szupranacionális állampolgárság. Az elbocsátási okirat kiállítása egyben deklarálta, hogy az osztrák polgárnak engedélyezték az idegen állampolgárság megszerzését, amely fordítva is igaz volt. Ha létezett volna bármilyen közös állampolgárság, akkor erre az eljárásra nem lett volna szükség. Nem kellett volna külön törvényben szabályozni az osztrák és a magyar állampolgársági jogot sem.

A *Reichsgericht* tévesen hivatkozott az 1879:L. tc. 48. §-ának rendelkezéseire a birodalmi állampolgárság kialakításánál. A törvény kimondta, hogy magyar állampolgárnak tekintendők azok a személyek, akik a magyar korona országainak területén a törvény hatálybalépése napjáig legalább öt évig megszakítás nélkül laktak és valamelyik belföldi község adóajztromában szerepeltek. Ez a rendelkezés nem érvényesült, ha az érintett a törvény hatálybalépését követő egy éven belül intézkedett idegen állampolgárságának fenntartásáról.

A törvényi előírás átmeneti jellegű volt, hiszen az utolsó szakasza csak 1880 és 1881 között volt érvényben. Ideiglenes jelleggel adta meg a lehetőséget a két állampolgárság együttes létére, amelyre a korábbi időszakban tapasztalható jogbizonytalanság miatt volt szükség. A bíróság 1884-ben olyan törvényi rendelkezésre hivatkozott, amely már nem volt érvényben. Ennek a rendelkezésnek nem a többes állampolgárság kialakítása volt a célja, hanem éppen ellenkezőleg, a kettős állampolgárság elhárítását akarta elérni a kizárólagosság elvének segítségével. Erre azért volt szükség, hogy a bizonytalan állampolgársági státusból adódó vitás helyzeteket elkerülje. Királyfi helyesen állapította meg, hogy a bíróság interpretációja téves volt. „A magyar jogban hiába is keres támaszt az osztrák jogi felfogás a két állampolgárság egyesíthetőségének igazolására, hiába keres támaszt arra, hogy az osztrák-magyar kettős állampolgárság jogi konstrukcióját reánk oktassa.”⁸⁴

Ez az érvelés csak akkor állhatta volna meg a helyét, ha a magyar jog kivételt konstruált volna az osztrák állampolgársági jog tekintetében az exkluzivitás elve alól. Ez azt jelentette volna, hogy a magyar jognak is el kellett volna ismernie az állampolgárság megoszthatóságának elvét. Ennek hiányában az osztrák jog hiába akarta az összeférhetőség elvének hangoztatása mellett a két állampolgárság közötti kapcsolatot bizonyítani. Az „exklusivitásnak elve többet jelent, mint általában más államra nézve, mert nem csupán a magyar állampolgárságnak a nemzetközi forgalomban való megítélése szempontjából bír jelentőséggel, hanem ezen felül különleges közjogi és politikai jelentőség-

Hiánypótlásra szólították fel a honosítandót, ha kérelméhez nem csatolta az elbocsátási okmányt. Erre vonatkozó utasítást az 584/1880. BM rend. 1. pontja tartalmazta. FERENCZY, 1930. 163–164. A gyakorlat alapján megállapítható, hogy ez elengedhetetlen feltétele volt a magyar állampolgárság megszerzésének. Jenis Illés honosítását ezért utasította el a belügyminiszter. MOL K 150 1882. I. 10. 1083. jksz. 1038. apsz. Bilinszky Sótér osztrák állampolgár ügyéből is ez derül ki. MOL K 150 1880. I. 10. 43771. jksz. 13961. apsz. Az osztrák állampolgárság megszerzéséhez is szükség volt az elbocsátásra. Az osztrák honosság megszerzését attól tették függővé, hogy a magyar belügyminiszter kiállította-e az elbocsátási okiratot. Többek között ez derült ki Wellesz Sámuel ügyéből. MOL K 150 1882. I. 10. 596. jksz. 596. apsz. Az elbocsátási okirat: MOL K 150 1882. I. 10. 40189. jksz. 18447. apsz.

⁸⁴ A *Reichsgericht* álláspontja csak akkor lett volna jogilag elfogadható, ha törvényes alapokra tudta volna helyezni álláspontját. Megfelelő elvet keresett a magyar állampolgársági jogban, amelyen keresztül érvényesíteni akarta, hogy a két állampolgárság együttes birtoklása megvalósulhat. KIRÁLYFI, 1912. 224–225. A *Reichsgericht* tevékenységéhez: KIRÁLYFI Árpád: *A Reichsgericht az osztrák és a magyar állampolgárság kompatibilitásáról*. Jogállam, Jog- és Államtudományi Szemle, 1913. XII. évf. 106–118.

get nyer, tekintettel Ausztriához való viszonyunkra.”⁸⁵ Nem lehetett másképp megítélni a két állampolgárság viszonyát, mint egyéb országok tekintetében. A kiegyezéssel nem egy állam jött létre, hanem csak két szuverén állam reáluniójáról beszélhetünk.

A monarchia csupán egy „pusztán tényleges közösség”, amelyben közös állampolgárság nem létezett.⁸⁶ Ezen a véleményen volt Polner is, aki szerint sem létezett közös állampolgárság. Véleménye szerint az osztrák állampolgárok idegennek minősültek Magyarországon, ami fordítva is igaz volt. Ez azonban nem zárta ki, hogy az érintett országok egymással szemben kedvezményeket biztosítsanak. Ezen még az sem változtatott, ha valaki a katonai szolgálatot a közös hadseregben teljesítette. Ez nem hozta létre a monarchia állampolgárságát.⁸⁷

A bíróság azzal, hogy az osztrák állampolgárság kompatibilitását elismerte a magyarral, nem tett mást, mint deklarálta az osztrák állampolgárság összeférhetőségét más honossággal. Ez a kettős állampolgárság létesítésének az elvét is jelentette osztrák részről. Megállapítható, hogy az osztrák alkotmányjogban nem érvényesült az állampolgárság kizárólagosságának elve. Királyfi szerint a két ország viszonyának megítélésében gyökeres ellentét volt. „Mert míg az osztrák jog nem tekinti a magyar állampolgárságot idegen közjogi viszonyoknak és a magyar állampolgárokat, mint láttuk, több irányban is kiemeli a külföldiek sorából, addig a magyar jog az osztrák állampolgárságot feltétlenül idegen közjogi statusnak” tekintette.⁸⁸

Az osztrák közjog Magyarország területét nem tekintette külföldnek, amelynek következtében a kivándorlási pátensnek a távollétre és a jogosulatlan kivándorlásra vonatkozó szabályait nem alkalmazta a hazánkban tartózkodó osztrák állampolgárokkal szemben.⁸⁹

Az osztrák honpolgárság mellett kiemelés érdemel még a horvátok jogi státuszának állampolgársági szempontból történő megvizsgálása. Az első állampolgársági törvényünk szerint a magyar korona országaiban az állampolgárság „egy és ugyan az”.⁹⁰ Ez

⁸⁵ A magyar állampolgárság kizárólagosságának elve révén lehetett csak megvédeni az 1867-ben kialakított közjogi viszonyt, amelynek az állampolgárságra nézve nem volt hatása. A magyar államiság önállóságának közjogi garanciáját jelentette az önálló állampolgárság megőrzésének a gondolata. KIRÁLYFI: 1912. 225. Ez már az 1848. évi állampolgársági törvényjavaslat kapcsán is megjelent. Zarka János személynök az országgyűlésen kijelentette, hogy a külföldiek alatt az osztrák állampolgárokat is érteni kellett. *Felsőleges első Ferdinánd Austriai császár, Magyar- és Csehországok e néven ötödik apost. Királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik esztendei Szent András hava 7-ik napjára rendeltetett Magyarországi Közgyűlésének naplója a tekintetes karoknál és Rendeknél.* Nyomtatott Landerer és Heckenastnál, Pest, 1848. (továbbiakban: KN. 1848.) 105. Ezt a javaslatot Króner Lajos és Somssich Pál is támogatta. KN. 1848. 108. Vö. Gróf Andrássy Gyula felszólalása: KN. 1848. 110.

⁸⁶ KIRÁLYFI Árpád: *Az állampolgári jogviszonyok Boszniában és Hercegovinában.* Jogállam, 1909. VIII. évf. 434.

⁸⁷ Polner szerint a magyar állampolgárság kizárólagossága nem zárta ki, hogy bizonyos körülmények esetén valaki kettős állampolgár lehessen. POLNER, 1989. 486–487.

⁸⁸ Az OPTK 29. §-a lehetőséget teremtett, hogy az állampolgárok munkát vállalhassanak a közhivatalbalépést anélkül, hogy eredeti állampolgárságukat megszüntetnék. A gyakorlat ennek ellenére a közhivatalbalépést az állampolgárság megszerzésének módjaként határozta meg. Az idegen állampolgárság megszerzése nem vonta feltétlenül maga után az osztrák honosság elvesztését. Ebben az esetben tiltott kivándorlásról lehetett beszélni. A többes állampolgárság kivételes esetét ismertette Királyfi az osztrák jogban, hiszen a kettős állampolgárok az Urak Házának is tagjai lehettek (pl. boroszlói herceg, lichtensteini fejedelem). KIRÁLYFI, 1912. 227., HALLER, 1884. 11–12.

⁸⁹ KIRÁLYFI, 1912. 228.

⁹⁰ MOLNÁR Kálmán: *Magyar közjog.* Danubia, Budapest, 1929. 103. Ugyanezen elv jelentőségét hangsúlyozták: HORVÁTH János: *A magyar királyság közjoga.* Dabrowszky és Franke, Budapest, 1894. 121., KMETY, 1911. 73., BALOGH, 1901. 71.

azt jelentette, hogy Horvátország és Szlavónia lakosai is magyar állampolgároknak minősültek. E területek is „Szt. István birodalmához” tartoztak.⁹¹ Az 1868:XXX. tc. 10. §-a értelmében az állampolgársági ügyekben való jogszabályalkotás a közös törvényhozást illette meg. Ezzel szemben a végrehajtás joga autonóm jogkörbe tartozott. A magyar-horvát kiegyezési törvény e rendelkezésnek tett eleget az állampolgársági törvényünk, amikor kimondta, hogy a horvát bánt ruházza fel ugyanolyan jogkörrel, mint a magyar belügyminisztert azoknak a személyeknek a honosítása ügyében, akik Horvát-Szlovénország területén laktak.⁹² Az állampolgárság egysége jól mutatta, hogy nem létezett külön horvát állampolgárság, amely megfelelt a közjogi berendezkedésnek.⁹³

Véleményem szerint a horvát-magyar viszony esetében fel sem merülhetett a közös állampolgárság gondolata. Az osztrákokkal szemben alapvető különbség volt, hogy a horvát területek a magyar korona részét képezték.⁹⁴ Ausztriával, mint önálló állammal létrehozott államjogi konstrukció és az osztrák birodalmi törekvés eredményeként alkalhatott ki a monarchia állampolgárságának gondolata. A horvátok esetében az önálló, vagy legalábbis a kettős állampolgárság kérdése merülhetett volna fel.

Horváth János szerint sem létezett horvát-szlavón állampolgárság, annak ellenére, hogy bizonyos önállósággal rendelkeztek a belügyek terén. Az egy és ugyanazon állampolgárság elve az eljárás tekintetében is érvényesült, amelynek következtében mindenki magyar állampolgárságot szerzett.⁹⁵ Ez azt jelentette, hogy horvát állampolgárság nem létezett.⁹⁶

Ferdinándy szerint az állampolgárság egységességének az elvét vették alapul a törvényhozók az 1868. évi törvény meghozatalakor.⁹⁷ Ez a törvény horvát-szlavón állampolgárságot nem hozott létre. Az állampolgárságot tekintve a törvényhozást közös ügyként kezelte. A törvény használta a „horvát-szlavón-dalmát honfiak” (46. §) és a „Horvát-Szlavón-Dalmátországok főrendei” (37. §) kifejezést. Csúpan ebből azonban önálló állampolgárságra és főnemességre következtetni nem lehetett. E szavak az e területen élő polgárokat és olyan főrendeket jelentették, akik magyar állampolgárok voltak. Az állampolgársági jog tartalma részleteiben eltérhetett, mert e jogokat érintő törvények meghozatalát a *sabor* hatáskörébe utalták. Ezért utalt Ferdinándy az állampolgárság formai egységére, amelyből nem lehetett arra következtetni, hogy külön állampolgárság létezett volna, „mert az állampolgárság tartalmában mutatkozó ezen különbség nem a személyhez, hanem a területhez van kötve, s valamint a Társországok területén községi illetőséggel bírók Magyarországon a magyarországi törvények szerint élvezik az állampolgársággal járó jogokat és szabadságot, addig a Magyarországon községi illetőséggel bírók a Társországok területén az ottani törvények szerint.”⁹⁸ Ferdinándy szerint ezen az

⁹¹ VUTKOVICH, 1904. 175.

⁹² MOLNÁR, 1929. 103.

⁹³ VUTKOVICH, 1904. 175.

⁹⁴ Ulbrich is a magyar korona országait (*Länder der ungarischen Krone*) említette az állampolgársági törvényünk kapcsán. ULBRICH, 1883. 119.

⁹⁵ HORVÁTH, 1894. 121.

⁹⁶ BALOGH, 1901. 72. Heka is ezt támasztotta alá, aki szerint az állampolgárság közös ügynek minősült. HEKA László: *A délszláv államok alkotmánytörténete*. Gold Press Nyomda, Szeged, 2002. 162.

⁹⁷ FERDINÁNDY Gejza: *Magyarország közigazgatása (Alkotmányjog)*. Politzer és fia kiadása, Budapest, 1902. 235.

⁹⁸ Uő.: *A magyar alkotmányjog tankönyve*. Franklin, Budapest, 1911. 746.

sem változtatott, hogy törvényeink a horvátokat politikai nemzetként definiálták.⁹⁹ Kiss István szerint, ha valaki a politikai értelemben vett nemzetnek a tagja volt, az az 1868:XLIV. tc. alapján magyar állampolgárnak minősült, függetlenül attól, hogy a magyar korona mely területén élt és tartózkodott.¹⁰⁰

Kmety közjogi értelemben a horvát lakosokat is magyaroknak tekintette. Véleménye szerint téves felfogáson alapult, hogy egyes autonóm jogkörben alkotott horvát törvények horvát-magyar állampolgárságról beszéltek. „Jogellenes s semmis [...] az autonóm törvények tendentious nomenclaturája is, mely szerint azok magyar-horvát állampolgárságot emlegetnek.”¹⁰¹

A kettős állampolgárságot alapvetően az országok közötti konfliktusok elkerülése végett próbálták visszaszorítani. Különösen a dualizmus államjogi konstrukcióját kívánták megőrizni az 1867:XII. tc. rendelkezései alapján. A magyar közjogászok nem tartották elfogadhatónak, hogy a közös, vagy a közös érdekű ügyek köre az állampolgársággal bővüljön, amellyel a magyar állam függetlenségét, szuverenitását próbálták megőrizni az Osztrák-Magyar Monarchia közjogi keretein belül.

NORBERT VARGA

THE ARISING DOGMATIC QUESTIONS IN CONNECTION WITH THE DUAL CITIZENSHIP IN THE PUBLIC LAW OF THE DUAL MONARCHY

(Summary)

Members of Parliament formed their opinions regarding dual citizenship in accordance with the political system of dual monarchy. As a general principle it was accepted that the emergence of dual citizenship should be prevented by any means possible, in which effort a major tool was the institution of dismissal from citizenship. The Austro-Hungarian Monarchy had no joint citizenship. The interpretation of the original text of the draft bill would have facilitated the transformation of the “real union” between Austria and Hungary into an even closer alliance by way of creating joint citizenship, which would have involved a further narrowing down of state sovereignty. There was no Croatian citizenship, since citizenship was “one and the same” in the countries of the Hungarian crown.

⁹⁹ Véleménye szerint külön politikai nemzetnek tartották azokat a személyeket, akik a társország területén községi illetőséggel rendelkeztek, „az állampolgárságban mutatkozó terület szerinti tartalmi különbséget személy szerinti különbséggé nem” tette. A horvát-szlavón községi illetőség állampolgárságot nem jelentett. Uo. 746. Kmety is ezen a véleményen volt az országos horvát illetőség kérdésében. Az ebből levezetendő „második állampolgárság” az ország területi egységének gondolata elvét sértette. KMETY, 1911. 74.

¹⁰⁰ KISS István: *Magyar közjog (Magyar államjog)*. Érsek-Lyceumi Könyvnyomda, Eger, 1886. 142.

¹⁰¹ KMETY, 1911. 74. Miután Dalmácia jogilag hazánkhoz tartozott, de ténylegesen az osztrák állam részét képezte, a dalmátok, mint idegenek szerezheték meg a magyar állampolgárságot. A dalmátok osztrák állampolgároknak minősültek. BALOGH, 1901. 73.